

uitgaan in Amsterdam:
Roetemeijer

Als er één gebouw in de Amstelstraat is dat de ontwikkeling in 'uitgaan' in Amsterdam weerspiegelt dan is het wel het complex Amstelstraat 14-18. Die ontwikkeling verliep als volgt: het begon als een bierhal die uitbreidde tot café-restaurant, na nieuwbouw kwam op de bovenverdieping een panopticum om vervolgens theaterzaal te worden waar begin 20ste eeuw ook films vertoond werden. Tot het in de grijpgrage vingers van de Amsterdamsche Bank terecht kwam, afgebroken werd en vervangen werd door een aanbouw van die bank.

Gaan we op ons gemak die ontwikkeling eens volgen. De basis van het complex is Amstelstraat 18, het koetshuis van Herengracht 603. De gebroeders Lodewijk Antonius en Joannes Daniel Roetemeijer kochten dit koetshuis (Amstelstraat 18) in 1876. De aspiraties reikten echter verder en een jaar later kochten zij ook het koetshuis en de enorme paardenstal (Amstelstraat 14-16) van Herengracht 597. Dat pand was in handen van de Amsterdamsche Bank maar het koetshuis was niet nodig en werd in 1877 verkocht. Jan Roetemeijer (1842-1900) richtte in de verkregen ruimte een Beiers Bierlokaal in met biertonnen als tafels en kleine krukjes als zitgelegenheid. Hij deed verder niets aan de inrichting; het was een stal en bleef dat ook. De voorraad biervaten lagen achter in de zaak en werden ter plekke aangeslagen. Beiers bier werd medio 19de eeuw de vervanger van het laffe en troebele Hollandse bier voordat de pilsener zijn intrede deed. Ondanks deze wel zeer minimale inrichting werd het een daverend succes en met afstand het beste café voor de liefhebber van het toen populaire Beierse bier. Dat werd aanvankelijk nog ingevoerd uit Beieren maar later werd Roetemeijer agent van de Beiersche Bierbrouwerij aan de Weesperzijde. Extra druk was het bij Roetemeijer als de tegenover liggende Salon des Variétés of de

Hoogduitse Schouwburg pauze hielden. Het publiek stroomde en bloc het theater uit om aan de overkant zijn biertje te halen. Groot succes had ook de eierenverkoopster die als kermis-act razendsnel een gekookt eitje pelde voordat ze het verkocht. Bij mooi weer gingen de deuren naar de tuin open en konden de gasten ook in de tuin zitten. Van die situatie maakte Roetemeijer een reclamekaart die hieroven te zien is.

In 1874-'75 werd in de tuinen van de huisnummers 16-18 een wintertuin gebouwd: 25 meter breed, 7 meter diep en 10 meter hoog. Dat alles naar ontwerp van architect Yme Bijvoets Gzn, leerling van Pierre Cuijpers. De hele wintertuin was van glas en gietijzer waarbij vele wanden voorzien waren van spiegels. De stoffering van

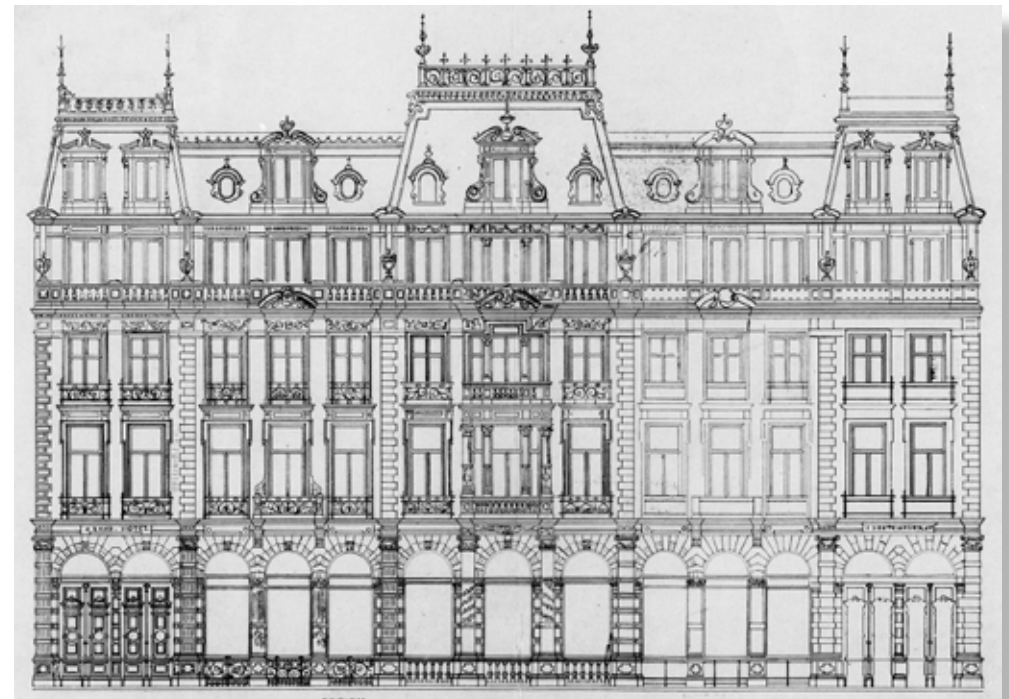

Boven: De wintertuin, kort na de opening in 1875 (SAA)

Rechts: Het plan voor nieuwbouw tot café-restaurant-hotel. Afgekeurd door de gemeente Amsterdam (SAA)

de wintertuin, met beelden, planten en bloemperken van florist Galesloot weerspiegelde tientallen keren en moet een overweldigende indruk achtergelaten hebben. Amstelstraat 14 werd nu een passage en architect Bijvoets ontwierp een nieuwe gevel. De passage van Roetemeijer, zoals het nieuwe deel ging heten, gaf toegang tot de wintertuin en kreeg een vijftal winkeltjes. 's Avonds werd de doorgang verlicht door gasarmaturen, de vloer was in kleurig mozaïek. Op de verdiepingen boven de passage werd een woning ingericht, waarschijnlijk voor een beheerder want Roetemeijer zelf woonde in de Utrechtsestraat.

De zoon van Roetemeijer kwam in de zaak en naast het café kwam een restaurant dat een goede naam kreeg. Met de wereldtentoonstelling van 1883 op komst ontstond het stoutmoedige plan de zaak met

Boven: De tuin van Roetemeijer tot 1874. (SAA)

Rechts: De wintertuin van Roetemeijer na 1875 (SAA)

hotelcapaciteit uit te breiden. Voor deze plannen werd een aparte exploitatiemaatschappij opgericht: N.V. tot Exploitatie van het Nederlandsch Panopticum. De broers Roetemeijer brachten de gebouwen in en het café-restaurant zou onderdeel van de nieuwe opzet uitmaken. Architect Yme Bijvoets werd in 1881 uitgenodigd een plan te tekenen voor een totaal nieuw gebouwd hotel-restaurant-café met vier etages. Dat plan werd door de gemeente Amsterdam afgekeurd omdat het veel te hoog zou worden tussen de laagbouw in de rest van de Amstelstraat. Niet getreurd; de familie zocht toen een bestemming voor de bovenverdiepingen van de panden 16-18.

Architect Theo Sanders zette een nieuw gebouw neer met imposante voorgevel en op de bovenverdieping volwaardige ruimten. Op die bovenverdieping werd in datzelfde jaar 1882 nog een wassenbeeldenmuseum of panopticum geopend, in navolging van Madam Tussauds in Londen (1835), Castan in Berlijn (1869), in Brussel (1875) en Hamburg (1879) en Musée Grévin in Parijs (1882). Een panopticum was meer dan een wassenbeeldenmuseum; er waren hele scènes in hun natuurlijke omgeving tentoongesteld, kamers met familietafereelen, enzovoort. De passage gaf nu, behalve tot de wintertuin,

ook toegang tot het museum. Het Panopticum in de Amstelstraat was direct een daverend succes. In de eerste week kwamen 12.000 mensen de tentoonstelling bekijken en het eerste niet volledige jaar werd afgesloten met een bezoekersaantal van 170.000. Het jaar erop, het jaar van de wereldtentoonstelling, liep dat aantal op tot ruim 270.000. De directie hield de collectie spannend en bijdetijds; steeds weer nieuwe groepen en opstellingen moesten publiek blijven trekken. Dat was veel gevraagd; na één keer had men het kunstje wel gezien. In 1884 bleef het bezoekersaantal steken op 125.815 en men moest tot ver buiten Amsterdam reclame maken om zulke aantallen

Boven: Een opstelling in het Panopticum: de Marker kamer. Rechts komt iemand binnen met het onheilsbericht dat er een schip is vergaan en de bemanning erdronken.

Links: In een catalogus werden alle groepen en losse beelden, 190 in totaal, omschreven

Boven: Een verzameling belangrijke Europeanen: keizers, koningen en staatshoofden.

Links: Het kleuren der waskoppes

Rechts: Ateliers waar poppen, gezichten en kleding werden vervaardigd

Foto's: Nationaal Archief

te halen. Begin twintigste eeuw dalen de bezoekersaantallen onder de 100.000 en de ervaring die de Eerste Wereldoorlog brengt geeft nauwelijks verlichting. In 1919 valt het doek voor het panopticum, de deuren gaan dicht.

Het café-restaurant bleef als vanouds succesvol; het gebouw mocht dan nieuw zijn, de wintertuin was onveranderd gebleven en een grote trekpleister. Binnen was altijd levende muziek waarbij een Weens damesorkestje een regelrechte hit bleek. Er werden zelfs door grotere orkesten wel concerten gegeven. Voor de bezoekers was dit nog steeds Roetemeijer maar de hele exploitatie steeg ver

*Boven: De zaal van het Centraal Theater was verdiept ten opzicht van het café (SAA)
Rechts: In 1915 werden zaal en café meer van elkaar gescheiden (SAA)*

boven dit familiebelang uit.

De sluiting van het panopticum betekent ook het einde van de hele onderneming. De Amsterdamsche Bank, op zoek naar uitbreidingsmogelijkheden, koopt het hele complex op. De benedenverdieping mag de maatschappij in gebruik houden maar op de bovenverdieping worden kantoren voor de bank ondergebracht. En weer gooit men het volledig over een andere boeg..., er wordt een theater op de benedenverdieping ondergebracht: het Panopticum Theater. De architect die dat klusje opknapte was Willem Kromhout (American Hotel). Opdrachtgever was nog steeds Mij. Panopticum. Dat gaat niet zomaar in de bestaande parterre, de zaal wordt verdiept door het bijtrekken van het souterrain. Altijd zou er een niveauverschil

Boven: Mary Dresselhuys speelde verschillende stukken, van Shakespeare tot klucht en desnoods op één dag

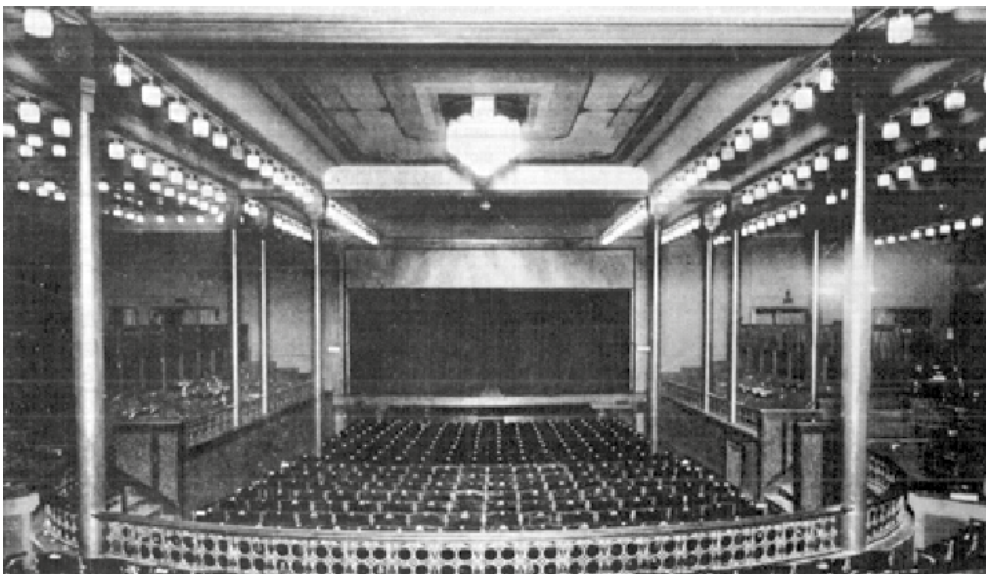
Links: Twee directeuren van Centraal Theater: Louis de Bree en Cees Laseur

Rechts: Potasch en Perlemaer, Louis de Bree en Cor Ruysch

Foto's: Nationaal Archief en TIN

zichtbaar blijven tussen de loges langs de voorgevel en de zaal. De foyer was overdag gewoon het café zoals dat er altijd al was geweest. In 1915 volgde nog wat aanpassingen; het toneel werd verbreed en toen kwamen ook pas de loges. Tevens werd de wandelgalerij, de 'promenoir', van de zaal afgescheiden. In 1912 pasten 506 bezoekers in de zaal, na uitbreiding in 1915 met loges zelfs 582. Toen ook werd de naam gewijzigd in Centraal Theater. De bezetting was zeer gevarieerd: blijspelen, cabaret, revue, operette en kindervoorstellingen. In de beginjaren, ongeveer tot 1930, werden hier zelfs films vertoond, geprogrammeerd door de Nederlandsche Filmliga (Menno ter Braak, Joris Ivens). Louis Davids, Nap en Fien de la Mar en Pisuisse traden er op. In 1926 kwam de exploitatie in handen van Cees Laseur die een kring van vaste bespelers verzamelde met Mary Dresselhuys en Joan Rimmelts (Centraal Toneel). Tot de Tweede Wereldoorlog was het theater zeer succesvol maar tijdens en erna werd het kwakkelen en in 1946 ging het voorlopig dicht.

Bij gelegenheid werd het theater nog wel eens bespeeld; langdurig door Potasch en Perlemoer (Goudsmit, Boskamp) bijvoorbeeld en door Wim Sonneveld als uitwijk als zijn Nieuwe De la Mar vol zat. Sonneveld was het ook die op 28 februari 1965 de allerlaatste voorstelling verzorgde met zijn revue *Een avond met Wim Sonneveld* (Nikkelen Nelis, Frater Venantius), voordat het definitief sloot.

In februari 1883 was Lodewijk Roetemeijer overleden. Hij was altijd stille vennoot gebleven. Zijn zoons waren te jong om iets te betekenen voor de zaak, zijn weduwe zag er niets in en trok zich uit de onderneming terug. Eind 1900 was ook Jan Roetemeijer overleden. In 1965 besliste de bank dat het genoeg was geweest en liet in 1966 het hele complex slopen. Daarna werd op deze plek de uitbreiding gebouwd van het bankgebouw op de hoek van het Rembrandtplein.

Boven: De laatste voorstelling in het Centraal Theater werd op 28 februari 1965 verzorgd door Wim Sonneveld en de revue 'Een avond met Wim Sonneveld'.

Links: Het Centraal Theater als filmzaal voor de Filmliga (SAA)

Theo Bakker's Domein

Op deze site vindt u makkelijk leesbare maar toch informatieve verhalen over de ontstaansgeschiedenis van Amsterdam. Ze zijn onderverdeeld in rubrieken als Middeleeuwen, godsdiensten, nijverheid en handel, transport, openbaar vervoer, haven, watermanagement, stadsuitleg, annexaties, verkeersdoorbraken, chroniquers en allerlei andere zaken.

Klik hier voor een overzicht van alle PDF's op deze site

